

הפרק על הנביא מחמד

סיכום מס' 1 – תקופת הג'אהליה – הסבר המושג, חצי האי ערב

מבחינה גיאוגרפית וחברתית – נוודים ויושבי קבע

התקופה מכונה ע"י האסלאם תקופת הג'אהליה מלשון ג'אהל שמשמעותו :

1. **להיות בור** – במשמעות מי שלא מכיר ולא מאמין באל האחד. מרבית התושבים היו באותה עת עובדי אלילים (פגאנים), ולכן ניתן לתקופה השם הזה. בעיני האסלאם מדובר כמובן במאפיין שלילי המנוגד למונותאיזם – האמונה באל אחד. מכאן גם השם : "תקופת הבורות" או "תקופת הבערות" לתקופת הג'אהליה. יצוין כי בחצי האי ערב חיו בתקופה זאת שבטים יהודים ונוצרים, אך הם היו מיעוט באוכלוסייה הכוללת.

2. **להתנהג בפראות/בברבריות** – מרבית התושבים התאפיינו באורח חיים שהאסלאם רואה בו לא מוסרי, פראי, אלים וחסר צדק. דוגמאות בולטות : מלחמות ואיבה קשה בין השבטים בחצי האי ערב על רקע הקנאות של כל אדם לשבט שלו ("עצביה"), **מנהג "הואד"**, קבורת בנות בעודן חיות, מנהג שהיה בולט בקרב בני השבטים מטעמים כלכליים, על רקע רעב ומצוקה, וצורך בבנים זכרים ככוח עבודה. הבנות נראו כעול כלכלי ולכן חלק מהן נרצחו עם היוולדן.

הערות חשובות ביחס למונח ג'אהליה :

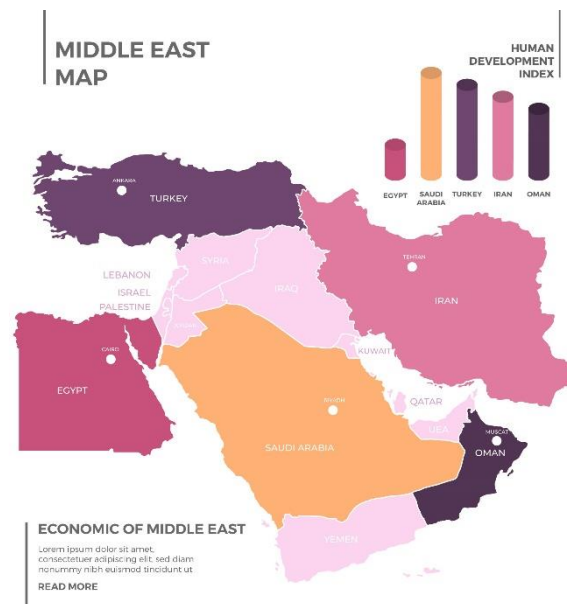
1. **מה אורך התקופה והיכן היא התקיימה ?** התשובות לשאלות אלו לא ברורות באופן מוחלט. לגבי אורך התקופה - יש הטוענים כי מדובר בכל השנים לפני מחמד, ויש המדברים על 100 או 150 שנים לפני מחמד. לגבי המיקום – בדרך כלל מתכוונים לחצי האי ערב, אך יש הטוענים שבכל העולם.

2. כשמוסלמים קיצוניים רוצים להטיח ביקורת על אדם, מדינה או ארגון הם טוענים שהוא מייצג **"ג'אהליה חדשה"**, כלומר מתנהג כיום ע"פ הערכים השליליים של אותה תקופה קדומה. זאת, למרות שהוא מכיר את האסלאם, הנביא מחמד והקראן. האסלאם תופס עצמו כהפך המוחלט של תקופה זאת, בשל היותו מונותאיסטי ומבוסס על זהות דתית, בניגוד לאלילות המבוססת על זהות שבטית.

3. מצד שני, לא ניתן להתעלם מדברים רבים **שהאסלאם שאב מתקופת הג'אהליה** : החוק השבטי, הכעבה ומנהגי העלייה לרגל, שמות החודשים בשנה וערכים כמו נדיבות ואומץ לב.

חצי האי ערב – גיאוגרפיה

שטח חצי האי גדול מאוד - 3.2 מיליון קמ"ר. זהו חצי האי הגדול ביותר בעולם! מרביתו מדברי, בחלקו הררי, ללא נהרות משמעותיים. רק בדרום חצי האי ניתן לקיים חקלאות של ממש בשל הקף משקעים מכובד, ובצפון – חקלאות של נאות מדבר ומעיינות. תנאי החיים היו קשים מאוד בשל היעדר מים והבדלי טמפרטורות גדולים בין היום ללילה וקושי תחבורתי לעבור ממקום למקום. בחצי האי ערב מספר אזורים חשובים – חג'אז שבו שוכנות הערים מכה ואל-מדינה, נג'ד שהוא חבל הארץ הגדול ביותר בחצי האי ערב ורבע אל-ח'אלי - המדבר הרציף הגדול בעולם.

חצי האי ערב – הנוודים ויושבי הקבע : חיים חברתיים

מרבית התושבים בחצי האי ערב חיו חיים שבטיים. מסגרת הזהות המרכזית והפעילויות השונות בתחומי הכלכלה, התרבות והחיים היומיומיים נעשו במסגרת השבט. כל שבט ראה עצמו כמבוסס על **קשר דם ועל אב קדמון משותף** – מה שהופך את בני השבט לקרובי משפחה. (האב הקדמון היה לעיתים אמיתי ולעיתים מומצא ודמיוני).

בתוך כל שבט ישנן **חמולות** – משפחות גדולות, ובכל משפחה מספר משפחות גרעיניות קטנות. מחמד היה בן לשבט קריש, האב הקדמון של השבט – פיהר אבן מאלכ, מחמד היה בן לחמולה ההאשמית, והמשפחה הגרעינית שלו כללה את אביו עבדאללה, אמו אמינה ואותו (ללא אחים). החמולה כללה את דודיו ובני דודיו.

לעיתים היו קשרי משפחה בין שבטים שונים – אמיתיים או מומצאים לצורך שיתופי פעולה בענייני מים, מרעה ומלחמות. למחמד היו קשרי משפחה עם שבט חזרג' שישב בעיר ית'רב, לימים אל-מדינה. לכל שבט הייתה **גאווה רבה במוצאו ועברו** ומי שטיפח אותה הוא המשורר הכותב שירי תהילה לשבט ושירי לעג לשבטים אחרים. בבסיסו היה השבט שוויוני ובראשו עמד **שיח' או סיד** שניתן להחלפה בשל תיפקוד לקוי. מעמדו לא עובר בירושה. ככל שהשבט הופך עירוני, יושב קבע, עקרון השוויון נעלם לטובת חברה מעמדית היררכית.

נוודים/בדואים : רק חלק מהשבטים עדיין אימצו אורח חיים נוודי, אם כי פחות ממה שהחוקרים חשבו בעבר. הנוודים המשיכו לנדוד ברחבי המדבר בחיפוש אחר מים ומרעה לעדרים שלהם. בנדידה שימש **הגמל** כלי מרכזי לא רק בתחבורה, אלא גם כמקור לחלב, בשר, עורות לאוהל, צמר ועוד.

לעיתים היו גם **קרבות ועימותים** בין השבטים, אך הרבה פחות ממה שחשבו עד לאחרונה. מה שריסן את הקרבות היה מנהג **נקמת הדם** - מנהג בעל מטרה של הרתעה כלפי כל בני שבטו של הרוצח. נקמת הדם לא חייבת הייתה להתבצע באופן מיידי. בהקשר זה ידוע הפתגם : " הבדואי נקם (את נקמתו) אחרי 40 שנה ואמר : מיהרתי."

לנוודים הייתה תלות ביושבי הקבע – כמו שליושבי הקבע הייתה תלות בהם : מכירת תוצרת חקלאית וכלי נשק ע"י יושבי הקבע, תמורת שירותי שמירה על השיירות, שכירי חרב, שירותי עבודה, מכירת מוצרים הקשורים לגמל ומסחר ע"י הנוודים. הבדואים – (מילולית : "אנשי המדבר") יצגו את **אידיאל החופש** והנדודים ממקום למקום, בלי מחויבות או ציות לאף גורם.

יושבי הקבע : מספרם וחשיבותם עלתה כל העת בהשוואה לנוודים. גם הם היו **בעלי מסורת שבטית** – למשל מרבית תושבי העיר מכה השתייכו לשבט קריש, ואילו תושבי ית'רב השתייכו ברובם ל-5 שבטים. יושבי הקבע הירבו לעסוק בחקלאות במידה וחיו בקרבת נאות מדבר ובמסחר.

אין ספק שהעיר **מכה הייתה העיר החשובה** ביותר בצפון חצי האי ערב. העיר ממוקמת בחבל חג'אז. מכה הייתה ממוקמת על צומת דרכי מסחר חשוב מאוד מדרום חצי האי לצפון, ומשם לסוריה, ומכאן חשיבותה הכלכלית. העובדה שהיו בה **מעין** (מעין "הזמזם") וכמובן **הכעבה** הגדילה מאוד את חשיבותה והפכו אותה לעיר עשירה מאוד. במכה התפתח מצב חברתי מעמדי ולא שוויוני.

עיר אחרת בחבל חג'אז – **ית'רב** – (מאוחר יותר – אל-מדינה). העיר נמצאת 300 ק"מ צפונית למכה. היא הייתה עיר חקלאית עם אוכלוסייה יהודית גדולה של 3 שבטים גדולים. בנוסף ישבו בעיר 2 שבטים עובדי אלילים שנלחמו זה בזה על השליטה בעיר.